

Т. М. Галай,

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, м. Івано-Франківськ

АНГЛІЙСЬКА ФАХОВА МОВА ГЕОЛОГІЇ В СИСТЕМІ ЗАГАЛЬНОНАЦІОНАЛЬНОЇ МОВИ

Статтю присвячено обґрунтуванню та систематизації головних наукових підходів сучасної лінгвістики до вивчення фахової мови. У роботі охарактеризовано поняття фахової мови та на прикладі англійської фахової мови геології встановлено співвідношення понять «фахова мова» та «загальнонаціональна мова».

Ключові слова: Фахова мова, загальнонаціональна мова, LSP, LGP, термін, геологія.

Статья посвящена обоснованию и систематизации главных научных подходов современной лингвистики к изучению профессионального языка. В работе охарактеризовано понятие «профессионального языка», на примере английского языка геологии установлено соотношение понятий «профессионального и «общенационального языка».

Ключевые слова: профессиональный язык, общенациональный язык, LSP, LGP, термин, геология.

The article is devoted to substantiation and classification of major scientific approaches of modern linguistics to the study of the language for specific purposes. The author characterizes the concept of «the language for specific purposes» and shows the correlation between such concepts as «the language for specific purposes» and «the national language» on the basis of the English language of geology.

Key words: language for specific purposes, language for general purposes, LSP, LGP, term, geology.

Розширення міжнародних економічних контактів, інформатизація суспільства, активне співробітництво науковців із різних країн світу у багатьох сферах науки та техніки супроводжуються появою великої кількості спеціальних слів для позначення нових об'єктів вивчення. Все це призводить до того, що проблема статусу і лексикографічного опису понять «фахова мова» та «загальнонаціональна мова», визначення місця і ролі фахової мови у структурі загальнонаціональної мови – це ті проблеми, які через багатогранність і складність такого явища як мова продовжують привертати увагу дослідників, а значить є на сьогодні все більш актуальними.

Метою дослідження є продемонструвати співвідношення між фаховою мовою та загальнонаціональною мовою на прикладі англійської фахової мови геології. Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання: дати визначення поняттю «фахова мова», встановити залежність між фаховою мовою та загальнонаціональною мовою на прикладі англійської фахової мови геології.

В сучасному суспільстві із інтенсивним виникненням і вдосконаленням нових спеціальностей, технологічних і наукових дисциплін, виняткову роль відіграє термінологічна лексика. Проте, якщо раніше питання термінів стосувалися у першу чергу вчених і фахівців, то внаслідок глобальної, швидкої комп'ютеризації усіх областей людської діяльності, все більше людей залучається до роботи з термінами. Не є виключенням і така спеціальна область знання, як геологія.

Вивчення фахової мови як функціонального засобу комунікації є одним із перспективних напрямків сучасної лінгвістики, в якій існує декілька рівнозначних термінів для поняття «фахова мова» – «мова для спеціальних цілей», «підмова», «субмова» та ін. У британській та американській лінгвістиці для позначення фахово-маркованої лексики використовують термін «language for special purposes» (LSP), який увійшов у вжиток в кінці ХХ століття [5, с. 22]. У німецькій лінгвістичній літературі використовується термін «Fachsprache», назва якого прямо вказує на зв'язок мови з певною науковою областю. Ми ж у своїй роботі будемо використовувати терміни «фахова мова» та «LSP», що є синонімами.

Під фаховою мовою відомі німецькі лінгвісти Д. Моен та Р. Пелька розуміють варіант національної літературної мови, який служить пізнанню та понятійному визначенню специфічних для фаху предметів, а також порозумінню стосовно них, а тим самим, задоволенню специфічних комунікативних потреб у межах фаху. Фахова мова покликана обслуговувати першочергово фахівців, однак і інші зацікавлені особи можуть нею користуватися. [...] Для фахових мов характерний певний асортимент, застосування, та частотність мовних засобів, зокрема, на системних рівнях «морфологія», «лексика», «синтаксис» і «текст» [12, с. 26–27].

В 60-ті та навіть ще в 70-ті рр. ХХ ст. фахова мова (LSP) і загальнонаціональна мова (LGP) були так сильно протиставлені одна одній, що сполучник «і» між ними правильніше було б замінити сполучником «versus» або «contra» [10, с. 158]. Сьогодні підкреслює Л. Хоффманн, межі між LSP і LGP залишаються відкритими. Немає жодної фахової мови, яка переважно не складалася б з лексичних і синтаксичних елементів загальнонаціональної мови.

В лінгвістичних колах існують різні точки зору на взаємовідношення загальнонаціональної мови і фахової мови (В. П. Даниленко, Б. Н. Головін, Р. Ю. Кобрін, К. Я. Авербух, В. М. Лейчик, О. М. Карпова, Е. Wüster, Н. Picht, L. Draskau, Н. Bergenholtz, S. Tarp). Так, Х. Бергенхольц і С. Тарп у своїх дослідженнях фахової мови виділяють наступні теорії співвідношення LGP і LSP:

1. LSP є елементом загальнолітературної мови.
2. Загальнонаціональна мова є підмовою професійної комунікації.
3. LSP і LGP є самостійними, незалежними одна від одної мовами [7, с. 16–20].

Остання теорія виключає одночасне існування загальнонаціональної мови і фахової мови як самостійних явищ, навпаки допускаючи взаємопроникнення LSP в LGP і навпаки [3, с. 18].

Ряд вітчизняних дослідників (В. В. Виноградов, Б. Н. Головін, Р. Ю. Кобрін) дотримувалися першої точки зору, описаної вище, вважаючи, що в російську національну мову входять як в єдину систему систем усі

різновиди російської мови (літературна мова, мова науки і техніки, розмовно-просторічна і літературно-розмовна форми мови, територіальні діалекти). Термінологія, що забезпечує номінацію професійних об'єктів і понять в мові науки і техніки, характеризувалася як окрема підсистема лексики літературної мови, що забезпечує виконання найважливішої соціальної функції мови – спеціальної професійної комунікації [3, с. 19].

В даній роботі вважаємо доречним підтримати точку зору К. Я. Авербуха і О. М. Карпової, згідно якої допускається взаємопроникнення LSP і LGP. Дослідники вважають, що більшість слів у загальнонаціональній мові (LGP) одночасно використовуються і у фаховій мові (LSP), проте в специфічних значеннях (стаючи термінами), властивих тій або іншій предметній області. При ідентичності матеріальної форми функціонально ці терміни різні, як різні значення, які вони виражають, оскільки для розкриття значення терміну у загальнонаціональній мові досить тлумачення, а для термінів фахової мови потрібна строга дефініція [11, с. 122–124].

Визнаючи той факт, що LSP і LGP є підсистемами однієї і тієї ж природної мови, В. М. Лейчик говорить і про їх принципові відмінності, а саме [4, с. 11]: LSP – вторинна по відношенню до мови повсякденного спілкування (LGP), формується на базі своєї природної мови; LGP є практично необмежена у сфері свого використання, тоді як сфера застосування LSP обмежена цією конкретною наукою або областю професійного знання; LGP складається стихійно, вона природна, тоді як в LSP завжди є той або інший елемент штучності [6, с. 98]. Загальнонаціональну мову можна назвати поліфункціональною, тоді як кожна фахова мова – монофункціональна [2, с. 19].

Ще однією відмінністю LGP і LSP є їхня стилізова диференціація. Функціональних стилів зазвичай виділяється не так вже багато: науковий, офіційно-діловий, публіцистичний, художній, епістолярний, конфесійний, розмовний. Фахові мови, зокрема мова геології, представлені в цій структурі двома функціональними прошарками, вони охоплюють професійно-практичний та науково-теоретичний стилі [2, с. 19].

На рівні тексту LSP характеризуються власними традиційними типами тексту, або жанрами з визначеними композиційними моделями побудови (письмові: патенти, статті, тези доповідей, анотації, звіти і т. д.; усні: доповіді, судові засідання, парламентські слухання, ділові переговори, спортивні коментарі, проповіді і т. д.) [6, с. 60].

Фахова мова будується на основі загальнонавчаної й знаходиться з нею в постійному взаємозв'язку (використовують загальну граматику: морфологію і синтаксис), але різні сфери реалізації лексики.

Зокрема, на морфологічному рівні О. В. Суперанська відмічає серед особливостей LSP певну граматичну і синтаксичну бідність [5, с. 63]. М. Халлідей також стверджує, що «...фахові мови взагалі не мають особливих граматичних структур, що не представлені в інших мовних підсистемах; їхня відмінність – особливі лексичні засоби, але фахова мова відрізняється від загальнонавчаної мови статистичним розподілом граматичних структур» [9, с. 78].

Для прикладу, англійська фахова мова геології характеризується такими граматичними конструкціями: часте вживання пасивної форми дієслова, прикметників, іменник відіграє важливішу роль ніж дієслово, значна кількість прийменників *of, for* та *-ing* форм, дієслово вживається переважно в теперішньому часі.

Значні відмінності LSP і LGP спостерігаємо в лексиці. В англійській фаховій мові геології, зокрема, є велика кількість авербальних засобів, що використовуються і у функції номінації спеціального поняття і у функції його дефініції (як додатковий матеріал у вигляді малюнків, креслень, схем). Використання цифрових, буквених засобів у фаховій мові геології теж досить різноманітне. Вони можуть бути: терміноелементами (*B-horizon, aa-lava, U-shaped valley, carbon-14, carbon-14 dating, D-layer, EA-interray, Y-tombolo, x-percline twin law*) в простому терміні; терміноелементами в складеному терміні у функції його атрибутивної частини (*lignite A, lignite B*); самостійним терміном (*KLiMg₂Si₄O₁₀F₂, SCa₂Si₂O₆*), що є формульним аналогом вербального терміну (*wollastonite, taeniolite*).

Варто зауважити, що LSP не завжди обмежуються однією національною мовою. Так, англійська фахова мова геології використовує терміни італійської мови (*dolomite*), французької (*camouflage*), німецької (*horst, bergschlund*), турецької (*barchan*), гавайської (*pahoehoe*), іспанської (*bajada, playa*) та інших мов.

У системі загальнонаціональної мови основним носієм найменування предметів і явищ спеціальної професійної діяльності є термінологія – система одиниць спеціальної номінації цієї предметної галузі. У цьому полягає їх радикальна відмінність [1, с. 33]. Всю лексику фахового тексту можна поділити на наступні види: 1) терміни даної галузі, які містять власну дефініцію; 2) міжгалузеві загальнонаукові термінологічні одиниці (в т. ч. терміни суміжних наук); 3) напівтерміни або професіоналізми, до яких можна віднести і номенклатури; 4) професійні жаргонізми, які не претендують на точність та однозначність, але мають високий рівень образності та емотивно забарвлене значення; 5) загальнонавчана лексика [2, с. 19]. Не є винятком і англійська фахова мова геології, яка поєднує у своєму складі вузькоспеціалізовані, загальнонаукові та міжгалузеві терміни. Вузькоспеціалізовані терміни – терміни, які притаманні тільки фаховій мові геології: *capping, cohesive soil, detritus, fragipan, oomold, phyteral, soil binder* та багато інших. Англійська фахова мова геології має перехресні зв'язки з такими науками як геохімія (*geochemical diagram*); гідрогеологія та інженерна геологія (*surface drainage, penetrability*), вулканологія (*ejection, layered intrusion*), мінералогія (*cloudedagate, opaqueyeatmainite, margarite*), нафтогазова геологія (*acyclic, bitumen, elaterite, gasfactor*), петрологія та седиментологія (*spheruloid, trail, dumalite, camptonite*), геоморфологія (*trench, sand cone*), тектоніка (*continental margin, islandarc, trench, middle oceanic ridge, continental drift*), геофізика (*adalert, astronomical refraction, bodywave*) та ін.

Специфічність лексичного складу LSP все ж не слід перебільшувати. Оскільки мови для спеціальних цілей знаходяться в постійній взаємодії з загальнонавчаною мовою, межа між спеціальною і неспеціальною лексикою виявляється дуже рухливою, зауважує К. Я. Авербух. Далеко не усі терміни спеціальної сфери попадають в літературну мову, а лише ті, які виражають поняття, що здолали професійну обмеженість і отримують з

часом загальнонодську значущість [1, с. 33]. Такі терміни, як правило, однослівні, і для розкриття їх значення досить тлумачення (а не дефініції). Найяскравішим прикладом переходу терміна LSP в LGP є такий геологічний термін як *tsunami*, який перейшов у розряд загальноновживаних слів після землетрусу в Індійському океані 2004 р., який викликав цунамі, що було визнаним найсмертоноснішим стихійним лихом на ті роки. До цього часу цей термін був відомий щонайменше людям, які пройшли вступний курс з геології. На сьогоднішній день цей термін застосовують у пресі для описання будь-якої берегової повинні. Прикладом переходу терміна з LGP в LSP є терміни *reserve, bed, chimney, pavement* які у фаховій мові геології зустрічається у таких термінологічних словосполученнях відповідно: *geological reserve, oil reserves, potential reserve; lower bed, steep bed; volcanic chimney, ore chimney; glacial pavement, boulder pavement*.

Отже, можемо зробити висновок, що фахова мова геології сформована на основі системи (граматики, морфології та синтаксису) загальнонаціональної мови, і знаходиться з нею у постійному зв'язку. Базуючись на граматичній системі LGP, англійська фахова мова геології характеризується особливим вживанням граматичних структур (часте використання пасивної форми дієслова, прикметників, іменник відіграє важливішу роль ніж дієслово, значна кількість прийменників *of, for* та *-ing* форм, дієслово вживається переважно в теперішньому часі) та значними відмінностями в лексиці, що потребує її подальшого розгляду та вивчення.

Література:

1. Авербух К. Я. Лексические и фразеологические аспекты перевода : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / К. Я. Авербух, О. М. Карпова. – М. : Издательский центр «Академия», 2009. – 176 с.
2. Кияк Т. Р. Апологія лінгвістики фахових мов / Т. Р. Кияк // Українська термінологія і сучасність : зб. наук. праць / Відп. ред. Л. О. Симоненко. – К. : КНЕУ, 2007. – Вип. VII. – С. 18–21.
3. Крестова С. А. Лексикографическое описание терминологической системы «лексикография» : дис.... канд. филол. наук : 10.02.04. – Иваново, 2003. – 300 с.
4. Лейчик В. М. Терминоведение. Предмет, методы, структура. [Текст] / В. М. Лейчик. – М. : Книжковий будинок «Либроком», 2009. – 256 с.
5. Суперанская А. В. Общая терминология. Вопросы теории / А. В. Суперанская, Н. В. Подольская, Н. В. Васильева. – М. : Наука, 1989. – 246 с.
6. Хомутова Л. Н. Язык для специальных целей (LSP) : вопросы теории // Л. Н. Хомутова / Вестник южно-уральского государственного университета. – 2007. – № 15 (87). – С. 55–62.
7. Bergenholts H., Tarp S. Manual of Specialised Lexicography. The Preparation of Specialised Dictionaries. – Amsterdam, 1995. – 254 p.
8. Dictionary of geology and mineralogy. – 2nd. ed., – McGraw-Hill Professional, 2003. – 420 p.
9. Halliday M. A. K. Linguistic studies of text and discourse / M. A. K. Halliday // Continuum International Publishing, 2002. – 243 p.
10. Hoffmann L. Fachsprache und Gemeinsprache. In : Hoffmann L. / Kalverkamper H. / Wiegand H. E. (Hgg.). Ein internationales Handbuch zur Fachsprachenforschung und Terminologiewissenschaft. 1. Teilbd. Berlin / New York, 1998. – S. 157–168.
11. Karpova O., Averboukh K. Terms in Literary Discourse with Special Reference to Shakespeare // Лексика и лексикография. – Вып. 13. – М, 2002. – С. 116–124.
12. Möhn D., Pelka R. Fachsprachen. Eine Einführung / D. Möhn, R. Pelka. – Tübingen, 1984.